

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

САМАРҚАНД ИҚТИСОДИЁТ ВА СЕРВИС ИНСТИТУТИ

«Сервис ва туризм» факултети

«Халқаро туризм ва туризм сервиси» кафедраси

«Туризмни режалаштириш»

фанидан

РЕФФЕРАТ

МАВЗУ: «ТУРИЗМНИ РЕЖАЛАШТИРИШНИНГ ТАМОЙИЛЛАРИ.

**Бажарди: ТФТ -212 гуруҳ
талабаси Раимов Мунис
Текширди: Рахимов З.**

САМАРҚАНД 2015

Режа:

2.1. Туристлик ҳудудларнинг турлари

2.2. Туризмни режалаштиришнинг мақсадлари

2.3. Туризмни режалаштиришнинг даражалари ва босқичлари

2.4. Туризм сиёсатини ва режасини ишлаб чиқиш

1. Туристлик ҳудудларнинг турлари

Туризм соҳасини режалаштириш тарихий жиҳатдан Европада вужудга келди. XX асрнинг 60 йилларида Франция ва Буюк Британия давлатлари туризмни режалаштириш технологиясини ишлаб чиқиш бўйича пионерлар қаторидан ўрин олди. XX асрнинг 60 йиллари охирида ва 70 йилларнинг бошида Канада туризм индустриясини режалаштириш ишлари бўйича олдинги ўринларга чиққан давлат эди.

Туризмни режалаштириш ҳамisha муайян географик ҳудудга боғлиқ бўлиб, бу ҳудудлар туристлик фаолият учун қизиқиш уйғотиши ва туристлик имкониятлар ҳамда ўзига хос хусусиятлар ва тафсияларга туристлик ресурсларга бой бўлмоғи керак. Туризмни режалаштириш туризмга боғлиқ бўлмаган ўзга ҳудудлардан алоҳида ажралиб туриши ва муайян туристлик режаларни амалга ошириш, уларни назорат қилиш, бу ишларнинг келажагини башорат қилиш ёки ўзгаришини кўра билиш каби аниқ сиёсатни олиб бориш имкониятларига эга бўлиши лозим.

Туристлик муҳитни режалаштиришнинг моҳияти туризмни ривожлантириш учун фойдаланишга яроқли бўлган ҳудудни ва шароитларни яратиш, ҳудудга хос туристлик имкониятлар ва инфраструктурага таянишдан иборатдир.

Туристлик ҳудудлар қуйидаги турлардан иборат:

1. Туристларни жалб қилувчи серкўёш ўлкалар ва пляжлар ташкил қилиш имкониятлари ва шароитларига бой “тропик” таъсирга эга бўлган ҳудудлар тури;
2. Об – ҳавоси ёқимли, спорт машқлари ва ўйинлари ўтказиш имкониятларига эга табиат ва қўл меҳнати билан шуғулланишга бой қишлоқлар бўлган табиати кам ўзгарган ҳудудлар тури;
3. Туристларни музейларга, театрларга олиб бориш, архитектура ансамбллари билан танишиш имкониятларини берувчи маданий ҳудудлар тури;
4. Туристларга декоратив бадиий санъат ва фольклор билан боғланиш имкониятларини туғдирувчи антропологик ҳудудлар тури;
5. Париж, Лондон, Рим, Самарқанд, Бухоро, Хива каби кичик ва катта тарихий марказларга ва зиёратгоҳ масканларга эга бўлган шаҳарлар ҳудудлари тури;

“Туристлик ҳудудлар” тушунчаси туристлик марказлашувда ўзининг ривожини топади. Туристлик марказ бу – умумий инфраструктурага эга бўлган ва туристларга хизмат кўрсатиш билан боғлиқ ягона ҳудудда қулай жойлашган туристлик объектлар мажмуасидан иборатдир.

Туристлик соҳани самарали ривожлантиришнинг муҳим шартларидан бири бу ҳудудни келажакда доимий сақлаш ва ундан унумли фойдаланиш кафолатини яратишдир. Бугунги кундаги туризмнинг самарали ривожлантириш худди жамиятнинг истиқболини ривожлантириш каби Умумжаҳон табиатни сақлаш уюшмасининг концепциясида келтирилган устувор тараққиётни ғоясиз тасаввур қилиш қийин. Бу таклифни қуйидагича ифодалаш мумкин: мустақкам устувор тараққиёт бу шундай жараёнки, ундаги ривожланиш туристлик муҳит ресурсларига ўзини салбий таъсирини кўрсатмайди ва уларни ишдан чиқармайди, провардида тараққиётга яхши имконият яратилади. Бу жараёнда ресурслар шундай бошқариладики, улар қандай тезликда фойдаланилаётган бўлса, ўшандай даражада янгилашиб борилади ёки секин янгиладиган ресурсларни тезроқ янгилашиб

туриладиган ресурсларга ўтказилади. Ресурсларга ана шундай ёндашилса улар бугунги авлод томонидан ҳам истиқболда ҳам унумли фойдаланилиши мумкин.

Бутунжаҳон туристлик ташкилот мутахассисларининг меҳнатлари туфайли ушбу концепция туризм соҳасида ўз ривожини топди. Шу муносабат билан мустаҳкам тараққиётнинг қуйидаги учта асосий тамойили ҳам маълум эканлигини алоҳида қайд қилиш мумкин:

- Экологик устуворлик туризм тараққиётини бошланғич экологик жараёнлар, биологик хилма-хил ва биологик ресурсларни қўллаб – қувватлаш орқали таъминлайди.
- Ижтимоий – маданий устуворлик туризм тараққиётини маҳаллий аҳолининг ўзига хос маданий турмуш тарзи, маданияти ва ҳаётий кадриятлари билан боғлиқ ҳолда таъминлайди;
- Иқтисодий устуворлик туризмни иқтисодий жиҳатдан тежамли тарзда ва мавжуд туризм ресурсларидан фойдаланишда келажак авлодга ҳам имкониятлар яратиш услубида бошқаришни таъминлайди.

Туризмнинг барқарор тараққиёти унинг мустаҳкам режалаштирилиши ва бошқарилишини ҳисобга олиб, унда маданий ва табиий муҳитни ҳимоя қилиш, маҳаллий аҳолининг турмуш тарзини ва яшаш сифатини яхшилаш, туристлар учун халқаро стандартларга жавоб берадиган имкониятлар яратилади. Бу масалаларнинг ҳам халқаро ҳам миллий, минтақавий ҳам маҳаллий бошқарув ва режалаштирув доираларида келишилган ҳолда ечилишни таъминлайди.

Туризмнинг барқарор тараққиёти - бу туристлар ва туристлик объектлар ҳамда хизмат кўрсатиш, туристлик индустрия тарафдорларини атроф-муҳит ҳимояси ва юқори турмуш тарзига интилаётган маҳаллий аҳоли эҳтиёжлари билан муштарак тарзда олиб борилувчи технологик жараёндир. Режалаштириш субъектининг муҳим вазифаси бу жараёнда режалаштириш, тараққиёт ва бошқарув механизмларидан фойдаланган ҳолда ушбу ҳамкорлик ва муштаракликни таъминлашдан иборатдир.

Туризмнинг устувор тараққиётидан аниқ фойда олиш учун туристлар ва туризм индустрияси эҳтиёжларини ҳисобга олиш табиий ва маданий атроф – муҳитни сақлаш ва ҳимоялаш ҳамда маҳаллий аҳоли эҳтиёжларини қондириш зарурдир. Туризмнинг устувор тараққиётига эришиш мақсадида ушбу элементларнинг эҳтиёж ва талабларини бир–бирига боғлаш, уларни уйғунлаштириш талаб этиладики, бу пировард натижада маҳаллий аҳолини турмуш ва яшаш тарзини яхшилашга имкон яратади.

Туризмнинг устувор тараққиёт концепцияси асосида муайян туристлик объектнинг қабул қилишга чидамлилиқ салоҳияти тушунчаси ётади. Чидамлилиқ салоҳияти – у ёки бу муайян туристлик объектнинг мавжуд маҳаллий ресурсларга ва маҳаллий аҳолининг ижтимоий–иқтисодий эҳтиёжлари ва турмуш тарзига салбий таъсир ва зарар кўрсатмаган ҳолда туристлар сонини кўтара оладиган юкламасидир.

Туристлик объектларнинг чидамлилиқ салоҳиятини учта асосий гуруҳга бўлиш мумкин:

1. Экологик гуруҳ – бу туристларнинг шундай ташриф доирасики, меъёр бузилса туристлар ҳаракатида ёки уларга хизмат кўрсатиш инфраструктурасида салбий экологик оқибатлар келиб чиқиши мумкин;
2. Туристлик ижтимоий гуруҳ – бу туристларнинг шундай ташриф доирасики,

меъёр бузилса туристларнинг ташрифидан объектда ёмон таассуротлар келиб чиқиш мумкин;

3. Маҳаллий ижтимоий гуруҳ – бу шундай ташриф доирасики, меъёр бузилса маҳаллий маданиятга салбий таъсир кўрсатилиб, туристлар маҳаллий аҳоли билан ёмон аҳволга тушиб қолиши мумкин.

Туризмнинг устувор тараққиёти учун асос бўладиган туристлик рекреацион ресурслар тушунчаси режалаштириш ва башорат қилиш ишларини ўтказишга таянч бўладики, бу туристлик ҳудуд имконияти ва салоҳиятини белгилайди.

Туристлик рекреацион ресурслар – саёҳатга қизиқиш уйғотадиган, туристларни ўзига жалб қиладиган, тайёр туристлик имкониятларга бой бўлган табиий ва инсон яратган сунъий объектлар мажмуасидир. Туристлик рекреацион ресурслар муайян ҳудудда туризмни ривожлантириш имкониятлари ва йўналишини аниқлашга ёрдам беради. Назарий жиҳатдан олганда исталган объект ҳам ўзининг у ёки бу хусусиятлари билан туристларда қизиқиш уйғотиши, уларнинг турли – туман эҳтиёжларини қондиришга хизмат қилиши мумкин. Ҳудуд туризми учун яроқлилик турли хил ресурсларга қанча бой бўлса, у туристларни қизиқтирувчи жиҳатларга ҳам ўшанчалик бой ресурсларга эга бўлади.

Туристлик рекреацион ресурсларни режалаштиришни қуйидагича гуруҳлаш мумкин:

- табиий – иқлим ресурслари, улар ўз таркибига гўзал табиий ландшафтларни, биоиклим, биохилма-хиллик гидроминераллар ва ноёб табиий ресурсларни олади;
- тарихий – маданий ресурслар, бу турдаги ресурсларга архитектура, археологик, этнографик ва бошқа моддий маданият ёдгорликлари, халқ амалий санъати ва ишлаб чиқариш устахоналари, тарихий, илмий ва техникавий мажмуалар ва иншоотлар, замонавий маданий томошабоп ва дам олиш, кўнгил очиш муассасалари киради;
- ихтисослаштирилган туристлик ва умумий инфратузилмалар. Ихтисослаштирилган инфратузилмалар ўз таркибига турли хилдаги жойлашув воситаларини ва иншоотларни, мавжуд туристлик маршрутларни, махсус туристлик жихозларни, транспорт, туристлик ташкилотларни олади. Умумий инфратузилмаларга эса савдо қилиш ва маиший хизмат кўрсатиш объектлари, йўл ва транспорт тармоқлари, телекоммуникация алоқалари, интернет, коммунал тизимлар (иссиқлик, электр энергияси, сув, канализация) тармоқлари киради;
- меҳнат ресурслари, уларнинг сони, жинси, ёши, ижтимоий ва касбий таркиби, маълумоти ва нима билан шуғулланиши, шу жумладан туризмга биринчи ва иккинчи секторларда хизмат кўрсатиш соҳаси ҳам киради.

Туризмни мураккаб ижтимоий - иқтисодий тизим сифатида шуни назарда тутиш зарурки, туризмнинг ривожини назоратсиз ҳолга солиб қўйилса қийин оқибатлар келиб чиқиши муқаррардир. Туризмни тартибсиз даражада режалаштириш оқибатида содир бўлиши мумкин бўлган айрим кўринишлари қуйидагича бўлиши мумкин:

1. Табиий муҳитга таъсир кўрсатиш, бу атроф-муҳит ўзгаришини тезлаштирадиган ёки унинг бузилишига олиб келадиган ҳолат бўлиб,

худудда ўнғайсиз тикилинчликни ва аҳоли жойлашувининг ўзгаришларини, транспорт муаммоларини келтириб чиқаради;

- Ижтимоий муҳитга таъсир кўрсатиш, бунда маҳаллий аҳолини туристлик объектлар ва хизматлардан чеклаб қўйиш, бу ўз навбатида маҳаллий аҳолининг норозилигига сабаб бўлади, маданий ўзига ҳосликни йўқотади, туризм ва меҳмондўстлик индустриясига доир фаоллик даражасини пасайтиради.
- Маркетинг ишларига таъсир кўрсатиш, бунда амалга киритилган янги маркетинг имкониятларидан фойда ололмаслик, реклама фаолияти соҳасидаги операторлар ишини ўзаро келиштира олмаслик, хизмат пакетларини шакллантиришдаги мувофиқликнинг етишмаслиги каби оқибатлар юзага келади.
- Ташкилотга кўрсатиладиган таъсир, бунда туризмнинг айрим муассасалари орасидаги алоқадорлик ва ҳамкорликнинг етишмаслиги, туризм индустриясига қизиқиш ҳақидаги тушинчаларнинг эскириши, туризмнинг маҳаллий ҳокимиятлар томонидан етарлича қўллаб – қувватланмаслиги, туризм индустриясининг умумий қизиқишларига етарлича баҳо бермаслик ва унинг фаолиятини ташкил қила олмаслик ҳолатлари рўй бериши мумкин.
- Бошқа таъсирлар, туристларни жалб қиладиган объектларнинг камлиги ва ташкилотчилик тадбирларининг етишмаслиги, туризмда мавсумийлик омилнинг эътиборга олинмаслиги, туристларнинг муҳитда узоқ тура олмаслиги, туризм ахборот тизимининг етарлича ривожланмаганлиги ва ҳоказолар.

Туризмнинг жуда мураккаб ва кўп қиррали, кўп омилли ижтимоий – иқтисодий соҳа эканлигини эътиборга олиб, шуни тушуниш зарурки, бу омилларнинг бирортасини ўзгартириш ёки уларнинг мавқеини пасайтириш туризм индустриясини режалаштиришда тuzатиб бўлмайдиган салбий оқибатларга олиб келиши мумкин.

Туристлик фаолиятлар эътиборни жалб қила оладиган объектлар орқали тараққий этади. Булар одатда ноёб маданий хусусиятларга эга бўлган объектлар, тарихий бинолар, архитектура ва тарихий – маданий ёдгорликлар, маҳаллий – миллий байрамлар, пляжлар, парклар, спорт ўйинларини ўтказадиган жойлар бўлиши мумкин. Демак, агар мамлакат туризмни қўллаб – қувватлашни хоҳласа, фақат барча ишларни тўғри режалаштириш орқали ва ушбу объектлар омилларни қўллаб – қувватлаши керак бўлади. Чунки айнан қайд қилинган объектлар, омиллар мазкур мамлакатни бошқаларидан ажратиб кўрсата олади.

Шу нуқтаи назардан туризмни режалаштириш ўз олдига қуйидаги 5 та асосий мақсадни қўйиши зарур:

- Туризм маркетингини ташкил қилишда, туризмга мос келувчи хизматлар ва тадбирларни амалга оширувчи муқобил ёндашишларни аниқлаш.
- Фавқулотдаги ўзгаришларга мослашиш услубларини шакллантириш, масалан:
 - умумий иқтисодий шароитларнинг ўзгаришига;
 - энергия таъминотининг ўзгаришига;
 - ҳаётий кадрятларнинг ўзгаришига;

- иқтисодийда алоҳида соҳаларнинг ҳолатига;
 - ташқи муҳитнинг бошқа омилларига;
3. Туризм учун ноёб хусусиятларни қўллаб – қувватлаш:
- табиий бойликлар;
 - маҳаллий, маданий ва ижтимоий тизим;
 - маҳаллий меъморчилик;
 - тарихий жойлар ва ёдгорликлар;
 - маҳаллий анъаналар ва урф – одатлар;
 - парклар, спорт майдонлари ва бошқалар.
4. Кутилаётган ҳолатларга эришиш, масалан:
- туризмдан юқори даромад олишга;
 - туристлик ташкилотнинг ижобий нуфузига эга бўлиш;
 - туризм индустриясини самарали ташкил қилиш;
 - операторлар орасидаги ҳамкорликни мустаҳкамлаш;
 - самарали маркетинг ва ахборот дастурларини ривожлантириш.
5. Ташкилотда ўтказилаётган жараёнларда кутилмаган ноҳуш ҳолатларнинг олдини олиш масалан:
- операторлар ўртасидаги кераксиз рақобат;
 - маҳаллий аҳолининг туристларга нисбатан ёт муомаласидан қочиш;
 - табиат ва маданий бойликларнинг доимий ўзгаришидан ва бузилишидан қочиш;
 - маданий ўзига хосликни йўқотишдан қочиш;
 - бозордаги улушни йўқотишдан қочиш;
 - атроф – муҳитни ифлослашдан қочиш;
 - яққол ифода этилувчи даврийлик;
 - транспорт муаммолари ва бошқалар.

Шундай қилиб, туризмни режалаштиришнинг асосий мақсади шундан иборатки, унда маркетингга, ижтимоий ва атроф – муҳитга кўрсатилиши мумкин бўлган салбий таъсирлардан чекиниш, уларнинг олдини олиш, ҳамда туризм режалаштирилмаган ҳолларда юз берадиган салбий омилларга қарши туриш энг муҳим масаладир.

Туризм индустрияси – комплекс режалаштириш объекти бўлиб, миллий даражада режалаштириш қуйидагиларни ўзида ифода этади, туризм ривожланадиган туманларни аниқлаш, белгилаш ва ушбу туманларда мавжуд бўлган у ёки бу туристлик объектларни зиёратгоҳларни аниқлаш ва белгилаш, миллий туристлик сиёсатни, режаларни ва дастурларни туризмни исталган даражада ривожлантиришга қаратиб ишлаб чиқиш, инвестицион сиёсатни шакллантириш, туристлик қонунларни, умумий маркетинг стратегиясини ва реклама фирмаларини шакллантириш, давлат туристлик сиёсатининг стратегик ва тактик усуллари ишлаб чиқишни назарда тутди.

Миллий туризм сиёсати давлат сиёсати даражасидаги ишлаб чиқилган чора-тадбирлар мажмуаси бўлиб, булар туристлик индустрияни ривожлантиришнинг шароитларини яратишни, туристлик ресурслардан рационал фойдаланишни, туристлик тармоқларнинг иқтисодий самарадорлигини оширишни белгилайди. Давлатнинг туризм сиёсати миллий туристлик маҳсулотни ҳаракатга келтириш ва яратиш концепциясида ўз аксини топади.

Умуман туристлик маҳсулот деганда мавжуд булган табиий иқлим, маданий, тарихий – архитектурага оид ресурслар мажмуаси тушунилади. Улар бошқа давлатлардан ва жаҳоннинг бошқа минтақаларидан туристларни жалб қилишга қаратилган туристлик фаолият ва инфраструктурада, туристлик ташкилотларнинг фаолиятида ишлатиладиган аниқ туристлик маҳсулотларнинг харакатини ифода этади.

Миллий туристлик маҳсулотни соддалаштирилган кўринишда давлатнинг туристларни қабул қилиш ва уларга хизмат кўрсатиш фаолияти натижаларини тушуниш лозим. Бунда давлатнинг туристлик сиёсати интеграциялашган минтақавий режалаштириш асосида яратилиши керак.

Уларни амалга ошириш учун зарур масалалар мажмуасига қуйидагилар киради:

- ўз бозорида туризм учун кадрлар тайёрлаш тизимини шакллантириш;
- туристлик объектларни куриш ва уларни қайта таъмирлаш.

Ушбу дастурни жорий қилиш механизми бюджет маблағларини, бошқа манбаларни, чет эл ҳамда мамалакатнинг ўзидаги мавжуд инвестицияларни жалб қилиш дастурли чора – тадбирлар ишлаб чиқиш ва лойиҳаларни алоҳида молиялаштиришни назарда тутади.

2. Туризмни режалаштиришнинг мақсадлари

Минтақавий туристлик режалаштиришнинг моҳияти, ўзида аниқ ушбу минтақанинг махсус шароитларини ҳисобга олган ҳолда, туризмни ривожлантиришнинг минтақа сиёсати, дастури ва режаларини ишлаб чиқишни ўзида номоён этади.

Ушбу жиҳатларда туристлик минтақа деганда – умумий туристлик инфраструктурага бирлашган, табиий, маданий ва тарихий – архитектура ресурсларига асосланган ҳудудий бирлик тушунилади ва ягона объект сифатида қабул қилинади. Туристлик минтақа ички – миллий категория бўлиб, у аниқ бир нечта маъмурий ҳудудларга бўлиниши мумкин. Минтақаларнинг маъмурий чегараси доирасида туризмни режалаштириш энг кенг тарқалган усулдир.

Режалаштиришнинг маҳаллий даражаси аниқлашуви билан фарк қилади. Бунда алоҳида жойларга меҳмонхоналар, туристлик зиёратгоҳларни жойлаштириш учун ердан самарали фойдаланиш режаси қўлланилади. Дам олиш жойларини, хиёбонлар, транспорт тизимини туризм инфраструктурасининг бошқа элементларини жойлаштиришда ердан фойдаланиш режаси асосида иш юритилади. Туризмни режалаштириш туристлик зиёратгоҳлар, туристлик курорт ва туристлик марказ даражасида амалга оширилади.

Бугунги кунда шаҳарларда режалаштиришнинг қуйидаги турларини ажратишади:

- * туризмни режалаштиришда ердан фойдаланишни ҳисобга олиш;
- * туризмни режалаштиришда умумий инфраструктурани ҳисобга олиш;
- * туризмни режалаштиришда ижтимоий соҳаларни ҳисобга олиш;
- * туризмни режалаштиришда табиатни муҳофаза қилиш объектларни ва истироҳат боғларини ҳисобга олиш.

Кўп ҳолларда туристлик режалаштириш маҳаллий ҳокимият томонидан амалга оширилади. Хусусий сектордаги корпорациялар ва фирмалар томонидан эса кооператив режалаштиришлар амалга оширилади. Маълум маскан даражасидаги туризмни режалаштириш иморатларни, истироҳат боғларини, архитектура ландшафтларини, инфраструктура ташкилотларини қуришни жуда пухта режалаштириш бўлиб туризмда кенг қўлланилади.

Лойиҳалаш ўз ичига иморатларни, қурилишларни, ландшафтларни ва инфраструктураларнинг ихтисослашувини ўз ичига олади. Лойиҳалаш сингари аниқ режалаштириш давлат томонидан ва хусусий секторлар томонидан ҳам амалга оширилиши мумкин, аммо бу режалар маҳаллий ҳокимият томонидан ўрнатилган, ривожланишнинг ўша жойига хос талаблари ва стандартларига жавоб бериши керак.

Туризмни ривожлантиришнинг умумий концепциясини тайёрлашни туманлар учун минтақавий концепция ва режаларни ишлаб чиқиш билан қўшиб олиб бориш мумкин. Бундан ташқари туризмни ривожлантириш масаласи ва мамлакатда замонавий туристлик мажмуасини яратиш давлат сиёсати ислоҳати йўналишида кўриб чиқилиши керак.

Халқаро туризм индустриясини ривожлантириш тажрибаси туризм муаммоларини ечишни қуйидаги сабабларга кўра ҳар бир давлатнинг ижтимоий – иқтисодий ривожланишининг умумий йўналиши негизида ҳал этиш зарурлигини кўрсатади:

Биринчидан. Туризмни ривожлантиришнинг нисбатан юқори бўлган кўрсаткичларига қарамасдан, туристлик ташкилотлар минтақаларнинг хўжалик ва ижтимоий тизимининг ҳамда мазкур мамлакат халқ хўжалигининг ажралмас қисми бўлиб ҳисобланади. Улар кредит – пул тизими ҳолати, аралаш соҳаларнинг ривожланиш даражаси ва умуман хизмат кўрсатиш соҳаларининг ривожланиш даражаси билан боғлиқ. Иқтисодиётнинг ушбу соҳаси ривожланишига мамлакатнинг ижтимоий – иқтисодий тавсифи, солиқ ва валютага оид ишлаб чиқилган қонунлар таъсир этади.

Иккинчидан. Туристлик индустрияни ривожлантириш жуда кўп молиявий маблағларни тўплашни талаб қилади. Кўп ҳолларда корхонанинг ишга тушиш босқичида ва қайта таъмирлашлар, қурилишлар, инвестицион портфеллар шаклланишида жуда кўп молиявий иштирокчилар бўлишлиги кузатилади.

Учинчидан. Қўйилган капиталларнинг ўзини оқлашининг юқори кўрсаткичларига эришиш, рақобат талаб, мақсадли туристлик маҳсулотни шакллантириш орқали эришилиши мумкин. Бунда албатта ривожланган йўлдош инфраструктура ва туристлик хизматларни жорий қилиш ва жорий этиш босқичларини ихтисослаштириш мавжудлиги назарда тутилади. Бундай ёндашув туризмни режалаштиришнинг юқори интеграциясини таъминлайди.

Туристлик тизимларни шакллантириш вазифалари ичида бугунги кунда минтақа ва ҳокимият даражада тармоқларни бошқариш масаласи муҳим аҳамият касб этади. Бу бошқарув усули қуйидаги масалаларни мустақил ҳолда ечиши лозим:

- реал мавжуд бўлган имкониятларни ишга солиш;
- аҳолининг аниқ талаб ва сўровларини ҳисобга олиш.

Ислоҳат қилиш тажрибаси маҳаллий жойнинг барча хусусиятларини ҳисобга олмасдан туриб давлат миқёсида иқтисодий ўзгаришларнинг, жумладан туризмни ривожлантиришнинг истаган натижаларига эришиш мумкин эмаслигини тасдиқлайди.

3. Туризмни режалаштиришнинг даражалари ва босқичлари

Қайси бир даражада туризмни режалаштиришни амалга оширишдан қатъий назар у босқичма – босқич жараёнга бўйсунди ва унда қуйидаги 5 та асосий фаза мавжуд бўлади:

- дастлабки ҳолат таҳлили;
- батафсил текширув ва пухта ҳолат таҳлили;
- ҳолатлар таҳлили бўйича оралиқ хулосалар;
- аниқ мақсад ва вазифаларни танлаб қўйиш;
- стратегияни ишлаб чиқиш.

Туризмни ривожлантириш кенг қамровли бўлиши керак ва унинг барча тизими қисмларини ҳамда ҳудудий ривожланишининг умумий режаларини ҳисобга олиши керак. Режалаштиришнинг базисли концепцияси маълум мақсадларга эришиш учун келажақда айрим масалаларни ечиш, қарорларни мукамаллаштириш билан боғлиқ бўлади.

Режалаштириш жараёни одатда қуйидаги босқичларни ўз ичига олади:

1. Тайёрлаш босқичи
2. Мақсад ва вазифаларни белгилаш
3. Ташҳисни аниқлаш

4. Таҳлил ва синтез
5. Режа сиёсатни шакллантириш
6. Тавсиялар
7. Режани амалга ошириш
8. Мониторинг

Тайёрлаш босқичи. Бу босқичда бошқарув органлари томонидан режалаштиришни назорат қилиш асосида туризмни ривожлантириш ҳақида тегишли қарорларни қабул қилиш керак. Режалаштиришнинг барча жиҳатларида маълум доирадаги шарт – шароитлар аниқланади. Бундай шароитларни шакллантиришда режалаштиришга алоқадор барча омилларни объектив ҳисобга олиш керак. Ушбу мақсадда кўп тармоқли мутахассисликка эга бўлган махсус ишчи гуруҳ тузилади ва бунда маҳаллий режалаштириш бўйича маҳаллий мутахассислар жалб этилади (маркетологлар, иқтисотчилар, экологлар, социологлар).

Мақсад ва вазифаларни белгилаш. Мақсадга эга бўлиш ва унинг амалга оширилишини белгилаш босқичи самарали режалаштиришнинг энг муҳим босқичларидан саналади. Мақсадлар дастлаб синов тарзида ва кейинчалик режалаштириш жараёнида олинган қайта боғланиш натижасида аниқланади.

Бозор муносабатлари горизонтал алоқалар устуворлигига асосланганлигидан келиб чиққан ҳолда, таркиблар тури сифатида (ассоциациялар, холдинглар, концернлар), вертикал қаторлар сақланганда (маъмурият, кумиталар, мулк фонди, солиқ назорати) мақсадлар тартибини ишлаб чиқишга ёндашув кординал ҳолатда ўзгаради.

Туризмни ривожлантиришнинг стратегик мақсадларини шакллантириш тизимига услубий ёндашув бу – тармоқнинг келажакдаги ҳолатини стратегик жиҳатдан кўра билишни амалга оширишдир ҳамда келажакдаги бош стратегик мўлжаллаш, хусусий мақсад ва вазифаларни, туризмни ривожлантиришнинг аниқлаштирилган мақсадларини амалга ошириш ҳисобланади.

- Биринчидан туризмни ривожлантиришнинг стратегик мақсадларини шакллантириш, жамият ривожланишининг умумий мақсадлари контексти доирасида амалга оширилади. Энг асосий мақсад аҳоли турмушдаги ижтимоий-иқтисодий сифатининг даражасини қабул қилинган умумдавлат минимал ижтимоий стандартлардан паст бўлмаган даражада таъминлашдир.
- Иккинчидан туризмни ривожлантириш мақсадларининг дастлабки ишлаб чиқариш базасини, ташкил қилиш туристлик тармоқларнинг ҳар хил секторлари вакиллари, жамоатчилик ва бошқарув органлари томонидан тармоқнинг келажакдаги ҳолатини олдиндан кўра билишдан иборат;
- Учинчидан, туристлик фаолиятнинг амалиёт қисмини алоҳида стратегик мақсадларга ва уларнинг мажмуасига мўлжаллаш мумкин. Бу мақсадлар

таркибларга бўлинган ва аниқ стратегик мақсадларга эга бўлган бўлишлиги керак ҳамда уларнинг бажарилиши кутилган натижаларга олиб келиши керак. Бундан асосий мақсад, барча мавжуд туристлик ресурслардан рационал фойдаланган ва туризм мустаҳкам ривожланишини таъминлаган ҳолда аҳолининг ҳар хил туристлик маҳсулотларни сотишга бўлган талабини қондиришдан иборат.

- Тўртинчидан, туризмни ривожлантириш учун жамоа мақсадлари ва уларни амалга ошириш усуллари ишлаб чиқишда маъсул томонларнинг қатнашиш усуллари асоси қуйидагилардан иборат бўлиши лозим:
 - жамоа ўртасида семинар-учрашувлар ўтказиш;
 - маҳаллий аҳолини ҳар томонлама ўрганиб чиқиш;
 - очиқ маърузалар ташкил этиш;
 - жамоатчилик йиғинларини ўтказиш;
 - номинал гуруҳлар ташкил этиш.

Мақсад ва вазифалар таркибига қўйиладиган асосий талаб ҳаққонийликни таъминлашдан иборат бўлиши керак. Мақсадлар ўта аниқ, эришила оладиган, иқтисодий, социал ва экологик томондан тенглашган бўлиши шарт.

Тавсия қилинадиган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг «Туризм тўғрисида»ги қонун // «Халқ сўзи» газетаси, 1999 йил 14 сентябр.
2. Қудратов Ғ.Х., Тухлиев И.С. Туризм иқтисодиёти. Қўлланма. Сам ИСИ. 2007. 86 б.
3. Квартальнов В.А. Менеджмент туризма: экономика туризма. Учебник. 2002.
4. Балабанов И.Т., Балабанов А.И. Экономика туризма. Учебное пособие М.: Финансы и статистика. 2003 г.
5. Чудновский А.Д. Управление индустрий туризма. М: КНОРУС. 2005.
6. Боголюбов В.С., Орловская В.П. Экономика туризма М. Академия 2005
7. Тухлиев И.С. Стратегическое планирование. Учеб. пособие Т.; 2004.
8. Тухлиев И.С. «Туризм асослари». Ўқув қўлланма. Самарқанд. СамИСИ 2010 йил.
9. Тухлиев И.С., Бектемиров А.Б., Усманова З.И. «Туризмда стратегик маркетинг». Ўқув қўлланма. Самарқанд. СамИСИ 2010 йил.
10. Интернет сайтлари:
 - <http://www.tourism.uz/>
 - <http://www.tour.uz/>
 - <http://www.advantour.com/rus/>
 - <http://www.tours.ru/country/uz/>